broods door den Dienaar onder de voorlezing der inzettingswoorden en daarna bij het gebruiken van het Sacrament door de geloovigen zelf. In de liturgie van à Lasco is hiervan geen sprake; de breking des broods geschiedt alleen door den Dienaar, en ze geschiedt niet onder de lezing van de inzettingswoorden maar bij het uitdeelen van het Sacrament met de woorden: Het brood dat wij breken, is de gemeenschap des lichaams van Christus, precies als ook in de Straatsburger liturgie was voorgeschreven.

Toch heeft à Lasco daarom niet slaafs Calvijn nagevolgd; hij bracht niet alleen in het didactische of leerstellige gedeelte wijzigingen aan, maar ook in het liturgische of ritueele gedeelte. Wat dit laatste betreft, raken deze wijzigingen de drie volgende punten. Vooreerst, dat à Lasco, in plaats van de zoogenaamde wandelende, de zittende communie invoerde. Bij Calvijn was het gewoonte, dat ieder geloovige van zijn zitplaats opstond, naar de Avondmaalstafel toeging, daar staande de teekenen van brood en wijn ontving en dan wederkeerde naar zijn plaats. à Lasco heeft in dit opzicht zich nauwer aangesloten aan de oorspronkelijke inzetting van het Avondmaal, waarbij Christus en zijn discipelen aan den disch aanlagen, en daarom bij de Londensche gemeente het gebruik ingevoerd, 't welk nog altoos onder ons gehandhaafd wordt, dat de Avondmaalgangers gezamenlijk aan den disch aanzitten. Hieruit volgde van zelf de tweede wijziging, dat de Dienaar dan ook niet aan ieder Avondmaalganger persoonlijk het brood toereikte onder het telkens herhalen van de sacramenteele formule, gelijk dit bij Calvijn voorgeschreven was, maar dat het uitspreken dezer formule bij elken disch slechts éénmaal geschiedde, het brood, dat gebroken was, door den Dienaar persoonlijk alleen werd uitgereikt aan de naast hem zittenden, en het voorts op twee schotels werd neergelegd, die nu naar beide zijden van de tafel werden doorgeschoven, zoodat elk Avondmaalganger zelf een stuk van het gebroken brood nam. Evenzoo geschiedde met de drinkbekers, vier in getal, die eveneens na het uitspreken der sacramenteele formule werden rondgegeven door den Dienaar en door de Avondmaalgangers elkander werden toegereikt. En de derde wijziging betrof de sacramenteele formule: terwijl Calvijn alleen de »woorden van Paulus« gebruikte, ontleend aan I Cor. 10 : 16: »het brood dat wij breken, is de gemeenschap des bloeds van Christus« en: »de drinkbeker der dankzegging, dien wij zegenen, is de gemeenschap des bloeds van Christus«, voegde à Lasco bij het uitdeelen der teekenen aan de Avondmaalgangers daaraan nog de woorden toe: »Neemt, eet en gedenkt, hoe het lichaam van onzen Heere Jezus Christus voor ons in den dood is overgeleverd aan het hout des kruises tot vergeving al onzer zonden«; en bij den drinkbeker: »Neemt, drinkt en gedenkt, dat het bloed van onzen Heere Jezus Christus vergoten is aan het hout des kruises tot vergeving al onzer zonden«, het bekende »toevoegsel«, dat later ook door onze Nationale Synodes steeds aanbevolen is bij het Avondmaal, maar later in onbruik is geraakt. De opstellers van de Paltzische liturgie hebben dit drietal wijzigingen niet overgenomen en zijn op dit punt aan de liturgie van Calvijn getrouw gebleven. Er staat in hun liturgie, dat de Dienaar aan ieder geloovige het brood des Heeren zal breken en het hem reiken zal onder het uitspreken van de woorden: Het brood, dat wij breken, is de gemeenschap des lichaams van Christus, en dat daarna de andere Dienaar ieder den drinkbeker zal reiken met de woorden: De drinkbeker der dankzegging, waarmede wij dankzeggen, is de gemeenschap des bloeds van Christus. Ook onze Heidelberger Catechismus gaat van de gedachte uit, gelijk we zagen, dat ieder het gebroken brood en den drinkbeker *uit des Dienaars hand ontvangt*. Hoewel deze Paltzische liturgie, die door Datheen vertaald werd, later de liturgie van à Lasco bij onze Kerken verdrongen heeft, is echter de wijze van Avondmaalsviering, zooals deze door à Lasco was ingevoerd, algemeen in gebruik gebleven; we hebben niet de wandelende communie van Calvijn en de Palts, maar de zittende communie van à Lasco overgenomen.

Eenig reëel verschil schuilt hier echter niet in. Calvijn zelf heeft meermalen verklaard, dat het gebruik om aan den Avondmaalsdisch saam aan te zitten of het Avondmaal staande te ontvangen, voor hem geen onderscheid maakte en iedere Kerk daarin haar eigen gebruik volgen moest. En nog veel minder kan in deze Avondmaalsviering van à Lasco een nawerking van Zwingliaanschen invloed bepeurd worden, want te Zurich bleef ieder geloovige op zijn eigen zitplaats zitten en was er van een gezamenlijk aanzitten aan één Disch dus in het geheel geen sprake. Nu is er zeker voor beide wijzen van Avondmaalvieren, die van Calvijn en die van à Lasco, iets te zeggen. De wandelende communie biedt het voordeel aan, dat ieder geloovige uit des Dienaars hand de teekenen ontvangt en hem persoonlijk de sacramenteele woorden worden toegesproken; het persoonlijk element treedt hier sterker op den voorgrond, en woord en teeken worden nauwer saam verbonden. Ook nu wordt het belang hiervan wel gevoeld, want het liefst zal men bij het Avondmaal naast den Dienaar zitten en onder het uitspreken der sacramenteele woorden de teekenen uit zijn hand ontvangen. Toch brengt deze wijze van Avondmaalsviering tegelijk niet geringe bezwaren mee, die ook door Calvijn wel gevoeld zijn. Aangezien het schier ondoenlijk is, vooral bij een groot getal Avondmaalgangers, om door één Dienaar brood en beker aan allen te laten reiken, moet men er dan ook wel toe komen, gelijk Calvijn en de Paltzische liturgie dan ook doen, om de teekenen te scheiden en het brood door den eenen Dienaar, den beker door een anderen Dienaar te laten uitdeelen, waardoor de *eenheid* van het Sacrament niet genoegzaam tot uitdrukking komt, evenmin als de eenheid van Hem, die ons zijn lichaam en bloed tot een voedsel en drank onzer zielen geeft. En eveneens is het telkens herhalen derzelfde woorden bij iederen Avondmaalganger, vooral wanneer er zeer velen zijn, te eentonig, loopt de Dienaar deswege gevaar het mechanisch te gaan doen, en duurt het Avondmaal daardoor te lang; bezwaren die Calvijn te Genève er zelfs toe gebracht hebben om de sacramenteele formule geheel te laten vervallen, wat zeker niet wenschelijk is. Onze Kerken hebben daarom wijs gedaan met de manier van Avondmaalsviering van à Lasco te behouden; ze sluit zich nauwer bij de oorspronkelijke instelling van het Avondmaal aan; ze vermijdt de genoemde bezwaren, doordat nu bij elken disch de sacramenteele woorden slechts éenmaal behoeven gesproken te worden en het één Dienaar is, die het brood ons breekt en den beker ons reikt; terwijl hier eindelijk nog bij komt, dat de gedachte aan een broederlijken maaltijd, waaraan we gezamenlijk aanzitten om Christus' dood te verkondigen, op deze wijze ook rijker tot uiting komt.

Maar al is er op dat ééne punt een zeker verschil tusschen de wijze van Avondmaalsviering van Calvijn en die, welke in onze Kerken gevolgd wordt, met Zwinglianisme heeft dit niets te maken. Onze Avondmaalsliturgie wijst èn wat haar dogmatischen inhoud èn wat het liturgische gedeelte betreft, niet naar Zurich, maar naar Geneve, niet naar Zwingli maar naar Calvijn als haar oorsprong terug, en bevestigt zoo, wat Groen van Prinsterer van onze Nederlandsche Kerken zoo terecht schreef: *nous sommes issus de Calvin.*

DR. H. H. K.

Leestafel.

1. NELLIE. EEN KIND IS ONS GEBOREN. Gewijde Idylle. Met teekeningen van ISINGS. 's-Gravenhage. D. A. Daamen.

Blij-makend als 'n nachtegaalslag in de mist, was en is in deze nevel-dagen, voor de Kerk van Christus, het weer hooren verkondigen van wat in schrift is vastgelegd op de eerste bladzijden van Lukas' en Mattheus' evangelie, van wat ik, met wijlen onzen VAN ANDEL zou willen noemen: »den morgenstond van Jezus' leven."

Ook NELLIE (MEVROUW VAN KOL), christin geworden toen zij in JEZUS niet slechts haar Leeraar maar ook haar Verlosser vond, is er door blij-gemaakt.

Het weer gedenken van het feit: »Een kind is ons geboren", dat kind, welks geboorte de engelen deden zèggen, — deden *zingen*, zooals wij het noemen, in het besef, dat voor menschenooren hún zeggen 'n zingen was:

Eere zij God in den Hooge!
Vrede op aarde!
In de menschen een welbehagen!

Het weer gedenken van dit feit, heeft in haar gemoed weer de diepe ontroering van het christelijk-religieus gevoel gewekt, dat zich verbindt aan de versche gewaarwording der groote liefde Gods; der liefde Zijns welbehagens in menschen, *om* en *in* het Kind van BETHLEHEM.

Maar, het zich weer indenken en inleven in »den morgenstond van Jezus' leven", in die Evangelie-verhalen van zoo eenig poetische mooiheid, heeft haar, de kunstzinnige, ook gegeven de blijheid eener machtige schoonheidsontroering. En dit is te verstaan, want, noemde in een college ESTHETIEK Professor ALLARD PIERSON eens den aanvang van onzen Bijbel, het: »In den beginne schiep God den hemel en de aarde", een woord, dat in heel de wereld-literatuur door geen ander in verhevenheid wordt overtroffen, na wat ik van de wereld-literatuur onder mijn oogen kreeg, zou ik er aan willen toevoegen, dat daar in poëtische schoonheid niets overtreft de eerste bladzijden van Lukas en Mattheüs.

En zoo heeft zij dan, uit haar christelijk-vroom en dichterlijk gemoed, met al de kunstvaardigheid waarover zij beschikt, heel dien cyclus van verhalen uit den morgenstond van Jezus leven, in haar jongste gedicht, uitgezongen.

Dit gedicht, van vrome teerheid en teere vroomheid, is geworden tot wat zij zelf noemt: »een gewijde Idylle«: een, in kleine, fijne beelden onder de aanschouwing brengen van al dat landelijk leven in het gebergte van Juda, in Nazareth, in Bethlehem, op den weg naar Egypte en nog eens in Nazareth; van al dat leven dat zijn middelpunt heeft in het ééne feit van BETHLEHEM dat NELLIE dus uitzingt:

En diep in den stillen, heiligen nacht,
diep in den stillen nacht kwam *Hij*!
Engelen stonden de moeder bij.
In doeken wond zij het kindeke teer,
en legde het in de kribbe neer.

En denkt nu niet, dat voor NELLIE deze evangelieverhalen, van wier dichterlijke schoonheid ook op haar zulk een bekoring uitging, als voor velen in onze dagen, maar poëzie zijn. Want uit haar invoegen van een tweede verblijf te BETHLEHEM tusschen het naar NAZERETH terugkeeren, waarvan Lukas 2 : 51, en de vlucht naar EGYPTE, waarvan Mattheus 1 : 14 bericht, — een poging tot harmonistiek, die zij, blijkens een noot op p. 26, aan het werk van REV. PÈRE DIDON: »JÉSUS-CRIST« ontleende, — blijkt haar vasthouden aan de historiciteit dezer verhalen.

NELLIE noemt op het voorhandsche titel-blad haar werk: Een boek om voor te lezen aan kinderen — niet te klein".

En dát *is* het, al zullen ook groote menschen er van genieten.

Ook in: EEN KIND IS ONS GEBOREN toont deze dichteres, dat zij de moeilijke kunst verstaat van te geven kinder-poëzie, ook godsdienstige kinder-poëzie.

Het is haar toch gelukt, noch door het naieve het gewijde, noch door het gewijde het naieve te schaden.

De welgeslaagde teekeningen van ISINGS, altijd in goeden toon gehouden, verhoogen de waarde van dit, ook typografisch, voortreffelijk uitgevoerde bijbelsche kinderboek.

Ik wensch van harte, dat dit boek, waar NELLIE vóór-in liet afdrukken: *In liefde Hem gewijd*, mag voorgelezen worden aan kinderen uit onze, en óók uit andere kringen.

Ook uit andere kringen, want dit is nu net 'n boek om er mee te evangeliseeren. Te evangeliseeren onder die arme kinderen van heel nette en deftige en rijke menschen, die HEM, aan Wien de schrijfster het wijdt, nog niet kennen.

2. ONHOOG, onafhankelijk-godsdienstig tijdschrift. Redactie Mej. DR. C. GERLINGS, Dr. G. H. VAN SENDEN, J. JAC. THOMSON. Uitgave van P. Dz. Veen, Amersfoort.

Van dit tijdschrift, dat een maandschrift zal zijn, ontvingen wij de eerste Aflevering van den eersten Jaargang.

Het motief, dat bij de Redactie voor het ondernemen van deze periodiek voorzit, is een zeer ernstig. Zij schreef toch niet minder dan: »Wij zouden dat motief willen noemen: de innerlijke noodzakelijkheid, wij willen het dieper omschrijven: de stem Gods. Omdat God in ons getuigt, willen wij getuigen van Hem, zooals wij meenen, dat het zal kunnen weerklank vinden bij velen, die wars van alle partijhatelijkheid in de diepte willen afdalen en de hoogten willen opgaan«.

Partijhatelijkheid is 'n leelijk ding; wat de Redactie er onder verstaat hangt saam, als ik mij niet vergis, met wat zij noemt: de »vulgaire rechtzinnigheid« en »vulgaire vrijzinnigheid«. Immers aan het slot van een volgende alinea lees ik: »Maar wel willen wij ons verzetten, en wel zoo krachtig mogelijk, tegen een vulgaire rechtzinnigheid en vulgaire vrijzinnigheid, die maar al te dikwijls optreden, als hadden zij uit naam *der* rechtzinnigheid of *der* vrijzinnigheid gesproken«.

»Vulgaire rechtzinnigheid," die voor mij saam valt met de Orthodoxie van het onwedergeboren hart, evenals »vulgaire vrijzinnigheid," met het Modernisme van Jan Rap, zijn zeker onverkwikkelijke verschijnselen en *de* rechtzinnigheid verzet zich eveneens tegen het eerste, als *de* vrijzinnigheid tegen het laatste; en wel zoo krachtig mogelijk.

Naar het mij voorkomt, kon de Redactie dit zich-zoo-krachtig mogelijk verzetten tegen deze blameerende meeloopers, gerust overlaten aan *de* rechtzinnigheid en *de* vrijzinnigheid.

Maar, en dit verklaart veel, deze Redactie is noch rechtzinnig, noch vrijzinnig.

In het midden toch van diezelfde alinea waaruit ik zoo even citeerde, spreekt ze dat onverholen uit. »Als redactie stellen we ons noch op het standpunt der rechtzinnigheid noch op dat der vrijzinnigheid. Ieder oordeelt hierin gelijk hij in zijn geweten meent te moeten doen. En allen medewerkers wordt gelijke vrijheid gewaarborgd«.

Hoewel de Redactie zich zoo krachtig mogelijk wil verzetten tegen het vulgaire in beide richtingen, gaat haar onderneming echter niet dan bijkomstig tegen de »vulgairen", want haar eigenlijk doel is, naar ik reeds mededeelde, te schrijven voor hen, »die wars van alle partijhatelijkheid in de diepten willen afdalen en de hoogten willen opgaan."

Bij dezen, niet-vulgairen, bij dezen wars van alle partijhatelijkheid, wil zij van God getuigen; zooals zij meent, dat het bij velen hunner zal weerklank vinden.

Wát zij daaronder verstaat spreekt zij uit in het begin van dezelfde alinea: »Zoo wenschen wij op te komen voor het zuiver-religieuse, dat wij bij elk der huidige richtingen gelooven te kunnen vinden, te midden van den strijd dier richtingen. Bij *elke*, want wij kiezen als redactie voor geen dezer partij.«

Hoe ernstig ook het motief en ook het doel der Redactie met dit haar Tijdschrift is, wil mij toch de *wijze* waarop zij zich voorstelt dit doel te bereiken, niet onbedenkelijk voorkomen.

Ook ik zal allerminst ontkennen dat het religieuse zoowel in de niet-vulgaire vrijzinnigheid als in de niet-vulgaire rechtzinnigheid is te vinden. Maar dit raakt slechts de religio subjectiva, en is óók te vinden bij vrome Joden, Mohammedanen en Heidenen. Dan, naar mijn innigste overtuiging kan men alleen van ware, van zuivere religie en van zuiver-religieus spreken, waar het religieus voelend, denkend en willend subject zich, als zijn object, richt op den eenigen waarachtigen God en Jezus Christus, dien Hij gezonden heeft.

Daaromtrent echter bestaat een diepgaand verschil tusschen de rechtzinnigen of hen die zich aan de Schrift als Gods openbaring gebonden weten, en de vrijzinnigen of hen die van de Schrift als Gods openbaring los zijn.

Het schijnt mij dán ook toe, dat zooals de Redactie van dit »onafhankelijk-godsdienstig Tijdschrift« *meent* van God te moeten getuigen, al heel weinig weerklank zal vinden èn bij vrijzinnigen èn bij rechtzinnigen. Hoogstens kan zij met haar onderneming bij haar lezers wekken het zeer algemeen en daarom juist zeer vaag religieus gevoel. Maar dit vage-algemeene is dan noch het zich verbijzonderend religieus gevoel van de rechtzinnigheid, wier criterium de gebondenheid aan de, zij het ook steeds aan de Schrift appellabele, Belijdenis der Kerk is, noch van de vrijzinnigheid, wier criterium is het met Kerk- en Schriftgeloof gebroken hebben.

Teekenend is, dat reeds in deze eerste aflevering geheel andere tonen opklinken.

Zoo toch wanneer DR. V. SENDEN een werk van DR. GERRETSEN, — die toch geen »vulgaire« is —, bespreekt en dan schrijft: »Het spijt mij dat ik het zeggen moet, maar met allen wil tot waardeering en toenadering tusschen menschen, die zoo oordeelen, en mij gaapt eene kloof«. Zoo wanneer bij van een stuk van DR. VAN DEN BERG VAN EYSINGA, toch ook geen »vulgaire« —, schrijft: »Hem mag wel gevraagd worden: Zijt gij een leeraar Israels en weet gij van deze dingen niet«? en waarop hij dan dezen zin laat volgen:

»Maar verre er van af hem hierover persoonlijk hard te vallen, is bij, die aan zulke uitingen slechts één ding ziet openbaar worden: *de tragedie van het intellectualisme*«.

Mijn indruk van dit Tijdschrift zou ik willen uitspreken in het woord, dat ik, zij het ook in ander verband, onlangs bij een Duitschen schrijver las: »Die Absicht ist klar und berechtigt, das Mittel, sie zu verwirklichen doch nicht passend«.

3. MARTHA KLENDER. Uitgave van I. M. BREDÉE's Boekhandel en Uitgevers-Maatschappij, Rotterdam.

Wat laat door ons ontvangen, vestig ik alsnog volgaarne de aandacht op dezen, zoo naar schild als inhoud aanbevelingswaardigen kalender. Met hem zich aan te schaffen, begunstigt men tevens de bekende MARTHA-STICHTING te Alphen a. d. Rijn, want hij wordt uitgegeven ten voordeele van dit werk der barmhartigheid. G.

Uit de Pers.

De *Waarheidsvriend* heeft een artikelenreeks over het recht der Modernen in de Hervormde Kerk, waarin de redactie aantoont, dat de belijdenis der Kerk rechtens nog altoos geldt en de modernen daarom geen recht in de Kerk hebben. Ze gaat daartoe de historie na van 1816:

We zagen reeds dat èn de Koning èn de Synode van 1816 verklaard heeft, dat bij den nieuwen Kerkvorm de Kerk zelve niet verandert was en de belijdenis der Kerk zou worden gehandhaafd.

Dat blijkt ook nog uit het volgende:

Van wege het *Ministerieel Departement tot de zaken der Hervormde Kerk* werd aan de Synode van 1816 een *Reglement op het examen en de toelating tot het leeraarsambt* toegezonden, welk Reglement, na deliberatie, ook door de Synode werd aangenomen.

In dat *Reglement op het examen* werd ook een z.g.n. proponentsformule voorgeschreven; en dit onderteekeningsformulier was van den volgenden inhoud:

»Wij ondergeschrevenen, door het Provinciaal Kerkbestuur van ..... (of door de Commissie tot de zaken van de Waalsche Kerken) tot den openbaren predikdienst in de Nederlandsche Herv. Kerk geadmitteerd, verklaren bij deze opregtelijk: dat wij de belangen, zoo van het christendom in het algemeen, als van het Nederlandsche Hervormde Kerkgenootschap in het bijzonder, door leer en wandel, zorgvuldig zullen behartigen; *dat wij de leer, welke, overeenkomstig Gods heilig Woord in de aangenomene formulieren van eenigheid der Nederlandsche Hervormde Kerk is vervat, ter goeder trouwe aannemen en hartelijk gelooven; dat wij dezelve naarstig zullen leeren en handhaven*, en dat wij op de bevordering van godsdienstige kennis, christelijke zeden, orde en eendragt, ons met allen ijver zullen toeleggen; verbindende wij ons bij deze onze handteekening tot al het voorgeschrevene, en om, zoo wij bevonden worden tegen eenig gedeelte van deze *verklaring* en *belofte* gehandeld te hebben, deswege ons te zullen onderwerpen aan de uitspraken der bevoegde kerkelijke vergaderingen.«

Wanneer we zoo iets lezen, is het ons een raadsel hoe iemand dan schrijven kan dat onze Herv. Kerk in 1816 afscheid genomen heeft van de drie formulieren van eenigheid?

En het is onverklaarbaar, hoe een man als Ds. Beversluis schrijven kan »onder leervrijheid verstaat men den toestand, zooals die in onze Kerk feitelijk reeds van haar begin af (van 1816 af) bestaat, *waarbij de voorgangers* en de *lidmaten* der Kerk *zelf bestitten, wat zij voor waarheid houden* en *overeenkomstig hunne overtuiging gelooven, belijden, leeren en prediken*«.

Hoe klaar blijkt het niet, dat die »leervrijheid« van den beginne af aan contrabande is geweest en in 1816 contrabande is gebleven.

Leervrijheid was verboden.

En die toch maar naar eigen inzicht geloofden, beleden, leerden, en predikten, daarin principieel verschillend van de leer der Herv. Kerk, hebben als *ouderlijke* menschen gehandeld en dragen duidelijk het stempel van *indringers* en *Kerkverwoesters*.

De kinderen van ons Vaderlijk huis hebben nooit gehoord, dat in de Ned. Herv. Kerk alles maar overgelaten is aan de particuliere gevoelens van predikanten en lidmaten.

De *echte* Hervormden zeggen nog altijd: onze wettige belijdenisschriften zijn de drie Formulieren van Eenigheid, welke grondslagen geenszins mogen losgerukt. En ziende op de historie van 1816 zeggen we: de modernen nemen een scheeve positie in en de orthodoxen staan in hun recht om te zeggen: onze Herv. Kerk heeft een belijdenis, naar die belijdenis zal een ieder moeten vragen, en geen enkel Bestuur mag toelaten dat die belijdenis wordt verlacht en verworpen.

Maar natuurlijk, dat willen de modernen niet hooren en dan zeggen ze maar bij monde van Dr. Niemeyer; »onze kerk een belijdenis? — immers zij heeft er geen!«

Zoo is de zaak volstrekt niet ingewikkeld, zegt de geleerde moderne theoloog.

Maar men moest zich toch schamen om zoó de historie in 't gezicht te slaan en zoo heel de redeneering aan leugens op te hangen.

Dat loopt toch op den duur in de war. Want bij al 't geen we reeds aanvoerden ten bewijs, dat onze Herv. Kerk ook na 1816 een belijdende kerk is, die een eigen »belijdenis« en een eigene »leer« heeft, is er nog wel een en ander méer nog te noemen.

Er waren er die zich in 1816 ongerust maakten — en niet ten onrechte — over het schrijven van boeken en geschriften van onderscheidene predikanten en hoogleeraren, vreezende dat zoo wel eens on-gereformeerde, leeringen konden worden ingevoerd en verbreid in onze Herv. Kerk.

En nu benoemde de Synode van 1816 een commissie, die haar van advies zou dienen wat er te doen was in zake van de kerkelijke visitatie en approbatie van boeken.

De Synode zon op een middel om contrôle te kunnen houden bij het verschijnen van theologische boeken en goed- of af te keuren wat er van de pers kwam.

De Commissie kweet zich bij monde van den Bredaschen predikant J. J. Scholten volgender wijze van haar taak:

»De Commissie, door uwe vergadering benoemd om, ten oprigte der uitgaven van godgeleerde geschriften U Hoog Eerw. van consideratien en advys te dienen, heeft de maatregelen overwogen, door welke de *zuiverheid der Hervormde leer* en *de eer der Kerk* kon gehandhaafd en bewaard worden... enz., waarom zij de vrijheid neemt aan U Hoog Eerw, voor te dragen, dat het Christelijke Synode het volgende besluit name:

1o. Het Christelijke Synode verklaart, dat zij geene over den godsdienst handelende geschriften van predikanten, kandidaten en leden in de Nederlandsche Hervormde Kerk, hetzij dezelve met of zonder naam des schrijvers worden uitgegeven, erkent en waarborgt, als bevattende *de leer en de belijdenis der Nederlandsche Hervormde Kerk*, zooals dezelve, *overeenkomstig Gods heilig Woord, in de aangenomen formulieren van eenigheid is uitgedrukt*, dan alleen de zoodanigen, welke van kerkelijke goedkeuring voorzien zijn, enz". Aldus werd door de Synode van 1816 besloten.

En dan zegt men *nu* maar klakkeloos, zonder blikken of blozen: in 1816 is een nieuwe kerkgemeenschap gesticht en zijn de formulieren van eenigheid losgelaten en is alles overgegeven aan de eigen overtuiging van predikanten en gemeenteleden, om in leer, prediking, sacramentsbediening enz. te doen wat men zelf beliefde »christelijk", »protestantsch", of »Hervormd" te noemen.

't Is haast ongeloofelijk, dat er theologen zijn in onze dagen, die zoo'n brutaal stukje aandurven.

Maar er is nog meer.

Voor Kinderen.

BROOD OP HET WATER.

XII.

TERUG.

In den loop van den dag zag ik den mij onbekenden jongen man het kamp verlaten. Zijn gezicht stond alles behalve vroolijk, en alles behalve vriendelijk was de blik, dien hij op mij richtte.

Ik begon mij in het leger der Zigeuners meer op mijn gemak te gevoelen, en hoe vreemd het ook klinke, het speet mij eenigszins, toen de avond begon te vallen en de tijd van vertrekken naderde. Ik zag nog even, hoe de jonge man terugkeerde, nu met wat opgerumder voorkomen. Kort daarop verscheen de hoofdman weder en ging met mij naar zijn tent. Ik vond daar zijn vrouw, de koningin der Zigeuners, met het kind op haar schoot en een gezicht stralend van blijdschap. De kleine zag er al weer beter uit dan eenige uren geleden. Hij toonde eetlust, en uit alles bleek mij, dat het kind waarschijnlijk morgen geheel hersteld zou zijn. Het had God behaagd op bijzondere wijze de middelen te zegenen, die ik had aangewend.

Dat schenen de ouders ook te gevoelen. Zij zeiden mij hartelijk dank, en de moeder weende van vreugd toen wij spraken over het gevaar in den afgeloopen nacht en de heerlijke uitkomst nu verkregen. De vader dankte mij herhaaldelijk ook voor het vertrouwen, dat ik in hem getoond had, door met hem mee te gaan en dat wel bij nacht en ontijd. »God zegene u zoo eindigde hij, »voor de hulp die gij ons hebt verleend«.

»Het verblijdt mij te hooren zei ik, dat ge toch wel gelooft, dat God ons zegenen kan. Dat heeft Hij, dunkt mij, ook aan u en uw huis dezen dag bewezen. Vergeet niet er Hem voor dank te zeggen, en denk ook nog eens aan ons gesprek van vanmiddag«.

Dat zal ik zeker« antwoordde hij ernstig. »Maar nu wordt het tijd om te vertrekken. Kom mee«.

Ik nam afscheid van moeder en kind, en Roderik, een voorhangsel opslichtende, bracht mij in een soort van uitvertrekje van de tent. Toen haalde hij uit zijn mantel twee bankbiljetten te voorschijn, die samen een vrij aanzienlijke som vertegenwoordigden, en bood mij die aan met de woorden: »Ik hoop dat ge het zoo goed vindt; meer staat niet in mijn macht«.

»Dat is veel te veel«, sprak ik, het geld afwijzend. »Gij hebt mij een geheelen dag ontroofd, diensten van mij gevraagd, en het is billijk dat ge daarvoor betaalt. Meer is evenwel niet noodig«.

»Maar ik ben u zoo veel verschuldigd, meer dan ik ooit betalen kan«, was zijn antwoord. »Gij zult mij een groot genoegen doen door het geld aan te nemen. Vindt gij het te veel, dan zult gij er wel raad mee weten voor de armen«.

Daar viel niet veel tegen in te brengen. Zoo aanvaardde ik dan het geld en wilde hem nu vaarwel zeggen en vertrekken. Doch hij hield mij terug.

»Wacht nog een oogenblik« zeide hij. »Ik zal u weg brengen en houd het ten goede, gij moet weer worden geblinddoekt«.

»Waarom«? riep ik ontstemd, »gij gelooft nu toch wel, dat ik u niet zal verklappen«.

»Dat is het ook niet, maar, ziet gij, het is beter dat gij eerlijk kunt zeggen niet te weten waar wij zijn. Dat kan u veel moeite sparen«.

Ik moest erkennen dat hij gelijk had. Daarbij wist ik reeds bij ervaring, hoe nutteloos het zijn zou wat hij voorstelde te weigeren. Ik stemde dus toe, en hij verliet mij voor een oogenblik. Ik hoorde hem in de tent naast mij druk praten met iemand wiens stem mij bekend voorkwam, al kon ik ook geen woord verstaan van hetgeen zij zeiden. Daarna kwam koning Roderik terug, en geleidde mij door het kamp, waar velen mij groetten, naar het bosch.

Ik vond daar twee gezadelde paarden gereed staan. Het weer was nu zeer veranderd. De storm was geheel voorbij, en de maan scheen liefelijk op de boschpaden. Hoe gaarne had ik de terugrit zoo gemaakt, dat ik alles op mijn gemak beschouwen kon, te meer daar het mij nieuw en vreemd was. Want des avonds te paard door een bosch te rijden, komt zeker bij stadsmenschen weinig voor.

Ik werd weder geblinddoekt, nadat ik was opgestegen. Toen begon de terugtocht die vrij wat gemakkelijker was dan de heenreis. We hadden al den tijd, en ik maakte daarvan gebruik om ons gesprek van heidenmiddag te vervolgen. Gelukkig scheen dit Roderik aangenaam te zijn. Ik trachtte hem zoo goed ik kon duidelijk te maken, hoe verkeerd hij en zijn volk deden door geheel op te gaan in de dingen van dit leven, en zich om God en Zijn dienst niet te bekommeren. »Juist in uw zwervend bestaan« zei ik, »hebt ge Hem zoo elken dag noodig.

»Dat is zoo«, zei Roderik zuchtend. »Wij hebben velen tegen ons en onze vrienden zijn weinige. Het zou wel heerlijk zijn, als God ook waakte voor ons Zigeuners. Maar ik ken uw God niet, en wat zal het mij baten of ik tot Hem roep? Onze voorouders hadden ook goden, maar die hebben ons volk niet beschermd of gered«.

Ik dacht aan de woorden van den Apostel: Die tot God komt moet gelooven, dat Hij is en een Belooner is dergenen die Hem zoeken.

»Vriend«, zei ik tot den hoofdman, »ik kan u God niet laten zien. Uw vroegere afgoden waren zichtbaar, maar den waren God die in den hemel woont, heeft niemand ooit aanschouwd. Wie Hem dienen wil en dus tot Hem komt, zal ondervinden, dat die God leeft, en ook dat Hij rijkelijk loont al degenen die Hem zoeken«.

»Maar«, vroeg Roderik, die veel meer belangstelling toonde, dan ik had durven hopen, »hoe zal ik bidden tot God als ik in het geheel niet weet, wie Hij is, of Zich over mij bekommert?«

»Daar hebt ge gelijk aan« antwoordde ik, »maar al heeft nooit iemand God gezien, toch kunnen wij Hem kennen, omdat Hij ons op vele wijzen heeft doen weten wie en wat Hij is. Ten laatste heeft Hij zijn Zoon gezonden, Jezus Christus, wiens naam ge zeker meermalen gehoord hebt. Hij is de Zoon van God, en kon daarom toen Hij op aarde was zeggen: die Mij gezien heeft, die heeft den Vader gezien«.

»Ik wilde wel dat ik Hem ook nog zien kon«, zei Roderik. »Want hoe zal ik al deze dingen weten?«

»Op dezelfde wijs als ik« was mijn antwoord. »Wat God gedaan heeft om Zich aan ons te openbaren staat duidelijk in het Heilige boek dat de Bijbel heet, en dat wij elken dag lezen. Zelfs zijn daarin vier boeken die alleen van Christus spreken. Zulk een boek heet Evangelie d. i. Blijde Boodschap, omdat het zulke heugelijke dingen verkondigt«.

HOOGENBIRK.

Ingezonden Stukken.

(Buiten verantwoordelijkheid van de Redactie.)

Hooggeachte Redactie.

Zou mij met allen dank voor Uw opheldering over Ps. 8 : 3 (zie »Van de Voleinding« in No. 1872), toch in alle bescheidenheid niet een enkele opmerking daarop geoorloofd zijn? Ik heb hiermede gewacht tot mij bleek, dat het onderhavige punt afgehandeld was.

Bij mij bestaat nl. bedenking, of Uw conclusie hieruit, dat de Heere niet *later* Zijn uitverkorenen wederbaart, maar dit als regel, of immer, reeds bij of kort na de geboorte doet, wel opgaat. Immers waar staat hier, dat de Heere dit na verloop van eenige meerdere of mindere jaren niet meer doet?

Immers in dezen Psalm wordt in korte trekken geschilderd, *hoe* heerlijk de Naam des Heeren is op de gansche aarde, nl. hoe groot die heerlijkheid is, hoe ver die gaat. De hoogste schittering van de heerlijkheid des Heeren is op de aarde in den *mensch*. En dan worden twee machtige trekken naar voren gebracht. Eerst dit . . . en hierbij alleen hebben wij ons hier op te houden: »Uit den mond der kinderkens en der zuigelingen hebt Gij sterkte gegrondvest om uwer tegenpartijen wil, om den vijand en wraakgierige te doen ophouden«. Reeds uit den mond der kinderkens en der